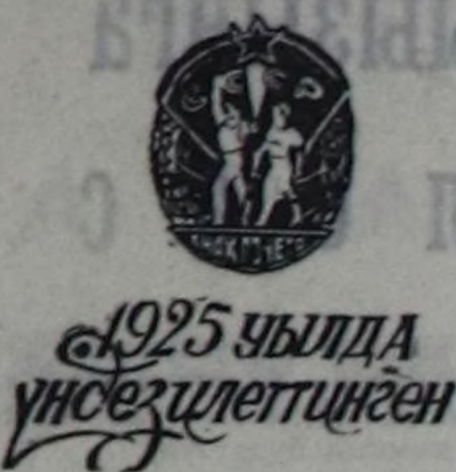

ШЫН

РСФСР-нин Компартиязынын Тыва рескомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советинин болгаш Министрлер Човүлелинин органы

ХАМААТЫ ШЫН ШИЛИП АЛЫШКЫН

М. С. ГОРБАЧЕВТУН аныак армейжилер-биле
Кремльге ужуражышкыны

Аныак армейжилерин Бүгү-эвилел шимчээшкенин төлээлекчилер-биле РСФСР Президентин М. С. Горбачевтуң ужуражышкыны Тывага хуунда, Май 9-та Кремльдиң Георгий залында болган. Ужуражышкынын киржикчилери чуртук аязы-бүрү республикаларында Москвага чедип келгенер.

Президент-биле кады ужуражышкыга РСФСР-нин Дээди Советинин Даргазы А. И. Лукьянов, РСФСР-нин камгалаа министри, Совет Эвилелинин Маршалы Д. Т. Язов, СССР Президентинин чанында Камгалаа човүлелинин даргазынын оралакчысы О. Д. Бикланов, аныак армейжилерин Бүгү-эвилел шимчээшкенин командакчысы генерал-лейтенант Г. Т. Береговой, өске-даа шериг начальниктери, күрүне болгаш политиктиг аймакчалар, дайын хоочуннары, йонитинин төлээлекчилери ба-за келген. Р. М. Горбачева ужуражышкыга киришкен.

Бичилерин болгаш элээ-длерин патриоттуң буга кижилер таланы-биле улут ажалды аныак армейжилер шимчээшкенин дамыштыр чору-турар. Совет улустун дайынчы алдар черлеринин башкылар, дайынчы болгаш улут ажалды хуучунары-ның дугайында сакшы салымшкын, Төрүн чуртун камгалаа тургаш мөзүн бол-гаш алы билимниң барган маадырларын турскаалды тургузар, бистин хой на-ционалдыг чуртувустун тө-өгүтүү база культуруг чагай чүүлдер-биле таныжары болгаш өске-даа чугула ажил-дарын шимчээшкенин кир-жикчилери чорууду турар. Бо бүгү чүүлдерин дугайында Президентге ужуражышкы-нын аныак киржикчилери доңуз-биле тодарып иле-ккен. Төрүн чурт, эде тур-густуунушкунун херээ, Пре-зидент боду бо берге үеде аныак армейжилерин нү-рунне идегелдик деткичени кезээде алар дээрзин олар бүзүрүткен.

Боттары журналдык болгаш Москвага шимчээшкени музей-болурун аныак армейжи-лер күзеп, бо талазы-биле дузааларын дилээнер. Гео-ргий залыга келген аныак сакгалдык бектик патриот-измин дугайында агар-десант шериглериниң командакчы-зы генерал-лейтенант П. С. Грачев чагалаан.

— Эргим өнүктүр! — деп, эвилел сөстер-биле аныак ар-мейжилерге бодунок чугаазын М. С. Горбачев эгелээн. — Чуртук бугу узурулганын болгаш Совет Эвилелиниң Ком-мунисттиг партиязынын Төп Комитетинин өмүзүннүн чур-кетки ханызыннан изиг ба-йыры силерге Кремльдин бо өнүр-чачаг залына, бистин Төрүн улут чуртувустун чү-рүзүндө чедирип тур мен! — деп, чугаазын ол уламчалаан. Аалдарында силерин бүгү эштеринерге, чакыс полку-ларыгарга база байыр-чедир-ип тур мен.

Ада-чуртунга бозаан болурунга беле-н болгаш күрүнениң салым-чолу дээш бодунок харымсалгазын мелеер билдир бистин аныак сакгалымын сакшы-сетки-лин силерин шимчээшкени-нер илерейлел турар. Бо ужуражышкынын болза бөгүн мында алдарыг күнде бол-гаш салгалдарын үзүк-те-лиштин чок харылзаалын бадыткап турар.

Ийе, бистин чоңуус улут Тывага чедип алган. Бер-ге, кедергей аар Тивага. Ол Тивага бистер шүп-тү-вус чоргаларын биле, Хамик-тың мурунда Ада-чуртук Улут дайынчыны хоочуна-рынга хүндүткелди болгаш өөрүп четтиргенин сөс-терин илерейлээн силерин чугаагарга каттыжып тур мен. Силерин бо сөстеринер-

ге бүрүн каттышпышаан, 45 чылдык тилекчилерин, фрон-тучуларын, Тивага талыга дарганип берген кижилерин силер-биле кады ааларында хүндүткелди йөрээли сөн-үзүл. Ол кижилер тивага-шаан, бодуныс турган чы-гым кылдыр сакшы кирер деңгелег чок маадырлыг чо-рукту кылганар.

Кедергей хой өлүк-чидими, кайгамчык улут күженишкени-нерин Тивагага негел турган, оларын дугайында шүптү-вус кезээде сактал чоруур ужу-руг бис. Бистин күжүвүсү шенээр кордаан оралда-жышкын кымга-даа турбас кылдыр бодуустун чуртувус-ту камгаларыга кезээде бе-лен аргалыг болур ужуруг бис. Ычангаш силерин-биле маана кады камгалаа минис-терге, генералдарга, офице-рлерге, оларын нүрунде Со-вет Эвилелиниң Чепектик Күштеринге, бистин алдарыг бүгү Совет Армиясыка бол-гаш Флодууска байыр чеди-рерин күзеп тур мен.

Берге хүндүлде чөлүг чо-рукту талазыга туршкан бүгү кижилер чогууру-биле алдаржыдып, хүндүлээр бис-тин улустарымыска кезээде чачыл болган. Ычангаш бистин Улут Тивагага боду-нок салымшкынын кирген бүгү улустарын төлээлекчи-ринге, гитлеризмге үдүр-э-лелдик бүгү улустарына, фа-шизмге үдүр демисхен чаа-гай сеткилдиг бүгү кижилерге моорган, Георгий залында силер-биле кады байыр чеди-рин, оларын дугайында бө-гүн чагай сөс-биле сактып чугаалаар бозаан мен. Олар бистин дыңазынар, Фашизм ху-д-ыба кылдыр чылча шап-кан ол дайынчы кады ажил-дамышканы сактып чор бис деп чугаалаар эргелг бис. 1945 чылда майын тивага-лыг хүннеринде Элбига бол-гаш өске-даа ужуражышкын-нарга чугаалагычтар на-рарга сөстерге болгаш бот-боттары-га бузуудушкыныг шынчы болуп хевээр артат бис.

Силерин кылып турар чүүлдерин дээш, хамыктың мурунда хоочунаар дугайы-нда сакшы салымшкынын дээш силерге улуу-биле өөрүп четтиргенин, Президент ки-жи болганымда, чугаалаар боай-дыр мен, эргим аныак өнүктүр. Бо Тивагага бис-ке хандырып, чурттаар, тур-гузар, бергелерин алып э-тер, бурунгар хожуур арга-ны бистерге берген кижилер-ин маадырлыг чорууну дугайында турскаалдыг сак-тышкынын хевээр арттырар дээш кылып турар чүүлдер-ин дээш өөрүп четтирдим.

Патриотчу чагай сакшы-сеткил силерин чалыс назы-ныларда тыттып келген кай-гамчык эки-дир. Ол сакшы-сеткилдиг бүгү назыннарда быжыг кагалаларыгарга бү-зүрүшпаан, ол хамааты ши-лип алышкын-биле холбаш-тыр силерге байыр чедирип тур мен. Ол дээрге мораль талазы-биле өнүр-чагай бе-дик-тир, ыччаарга силерин амыралыгарга чеже-даа бергелер таварышса чок, ол бедик силерге кезээде хевээр арттарын күзеп тур мен. Аны-ак армейжилерин хүрээле-нинге киргеш, кылган ол ши-лип алышкыныгары, ыдык-тыг шилип алышкынын ке-зээде камгалап, хевээр арт-тырар. Силерге база катап өөрүп четтирдим.

Бистин республикаларымы-тың, эң-не аязы-бүрү нацио-наларын төлээлекчилери мында келгени-биле холбаш-тыр бо ужуражышкыга ха-маарыштыр ийи дакпыр өөрүп четтиргенин иле-ргейлел тур мен. Ол дээрге бистин бодуун эвес, маадыр-дыг, ыччаложок аар төөгү-вустун эң-не берге үе-чада-ларында бистерге кезээде ду-залаан ыдыктыг херек болур найралдык кайгамчык чугу-ла чагай демдээ-дир. Ол на-

йралды камгалаар, кадала-лар, уламчылар. Арна-га чагаалажып, бо ужу-ражышкынар дугайында өң-нүктөрүгө бижир боор си-лер деп идеген тур мен.

Бо ужуражышкынын сөөлүндө силерин шипи-ден кижин бүзүртүп өнүк-терин нежекип көүдээни ба-дыр мен, ычангаш өөл-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур мен. Чуртук чо-рдаш, чалыга идегелдик өң-нүктөргө болуудан артык ондур-чагай чүве чок. Ын-чаарда чүгү-даа чүве чик бол-ур. Оң-биле холбаштыр си-лерге база байыр чеди-рип тур мен. Силер, аныак кижилер бистин чуртувустун бүгү улустарын шак мын-чаар төлөткөн-биле төлээлел турарынар дык чугула-дыр. Ышкан назым, харын оон-даа ажим назым чамдык «аалар» болган чугулар-бизин алы-агы националдыг чүс-чүс улустар чуртук ту-рар бо чуртка хой салгал-дарын эртен чүгүл оон-эс, харын чүс-чүс чылдар-да найралды төлөткөн тулуп келгени мышка ыччаар чам-дыкта кылып шыдаам чам-дыкчылар, Силер эр-кей-лер-дир силер, чүгү дээр-ге, кол чугула — кезээде кады чорууру эң-не чугула дээр-зин билген-дир силер. Ол кой-чүгү эки-дир. Национал ол тө-лөткөн чорукту камгалаа, хевээр арттырар, ыччаложок национал улугурак, ту-рамык чорукту хоралыг хал-давыр шипиригит ойтур шавынар. Найралдажынар, Найралдажылажы силерин кыгырып тур мен.

Бисте эде тургустуунуш-кунуң берге бо үезинде — а ол дээрге бодуун эвес у-дир, — бистерге буяныг чорук, чагай сеткил, сакшы чо-ваашкын, эвилел харылзаа эргежок чугула. Силерин кылып турар чүүлдеринер чо-гун-на ыдыг мөзү-шавынар-ларга кижиндип турар. Ча-лыс назыннарда кижип эгелээн чагай херекти че-динкинин уламчылары-нын силерге күзеп тур мен. Аныак армейжилерин тутун бедик болгаш быжы-биле тулдуур. Каныг-бир өске-де-вискээрлерин эжелеп алар болгалыг кижилерин кажан-даа черле белеткөөн турар бис. Чок бисте чер эмгежок, девишээр кайгамчык улут. Бистин бүгү улустарымын эки чурттаарына муң-муң чылдарда четтир бүгү чүүл-дер бисте бар. Ычангаш бистин бажынымыс тайбың-шолон болгаш чагай болуун дээш бүгү-ле чүүлдерин кы-лыр дугайында бозаар ужу-руг бис.

Эң-не кол чүүл: оолар, уруглар, аныак эштер ула-на хой өнүктүрүлгө болуп, чаа чүүлдерин чедип ап, бис-тин бодуун эвес төөгүсүсө салгалдарын тузаш харыл-заалымын ужу-дузаш бил-лип, амыралга шын туру-жуу ээлеп шыдаар, оларга дузаалар ыдыг шимчээшкени кылдыр силерин шимчээшкени саппа турар мен. Бо шимчээшкенин кол уткамы ол деп санаар мен, ычча-гаш силерин дагыныкчы-ларыгарга база байыр чеди-рип тур мен, олар ам силер-ин өнүктүрүлгө-биле кады Ада-чуртук Улут дайынчыга бистин чоңуустун маадыр-лыг чоруунга мөгер дээш Мөңгө өтүс бөгүн чоруп ту-рар боор.

Бо ужуражышкы-биле холбаштыр сакшы-сеткилдиг улут ханымынын илергей-леп, силерге Кремльге база катап байыр чедирип тур мен. Бо хүннер силерин сак-гыш-сеткилдерге кезээде ар-матарын күзеп тур мен. Силер-ин ажил-херектеринерге улут чедияшкынын күзө-дим.

Турскаал кылдыр чурукка кады тырттырар-биле ужу-ражышкыг дуозулган.

(СЭТА).

ТИИЛЕГЕГЕ МӨГЕЙИГ

Бүгү совет улустун эң ыдыктыг төөгүтүг байрала-дарын бирээ — Тивага хүнүн Тываның ажил-чиликтери бедик күш-ажылы көдүрүшкүнуң ут-наан. Частын бо онзагай байралаа миллион-миллион совет кижилерин сеткил-сагыжында быжы-биле доңнаттыган. Тивага. Дөртен алды чыл бурунгар майын тоста ол ыдыктыг сөстү бүгү Европа болгаш дегей дыйнаан. Фашизмниң кара аспаандан Евро-паны болгаш бүгү кижин төрөлгенин адырып, хо-стаар эң аар-берге салым-чол совет кижилерге таварышкан. Адаа чээрби ажим миллион совет кижилер амы-тынны берген, муң-муң улут-биче кижилер Тивагага дээш дүн-хүн чок ажилдап, аш-туренги чоруктуң дөрт чылдарын шыдажып эрткен. Кымга-даа, кажан-даа дайынчы херээ чок деп чүвени совет кижилер бүгү делегейге бадыткап көргүскен.

Тивагага хүнүң эртеня Кызыл онзагай болган. Хоорайын кудумчуларыга, Ленин аттыг шөгө, амыл-кызыл туктарың байрала бүзүрүшкө-ле асылган. Эр-теннин алды шактан эгелел Топ радионун дамыдал-ларыга Тивагага, тайбың, күш-ажыл дугайында ырлар чаңгыланган турган.

Чыл бурала майын бо онзагай эртенде дайынчы болгаш күш-ажылдыг хо-очунары, партия, совет ор-ганинның ажилдакчылары, аныктар, ардагын дайын-чылар Кызыл Николай Гас-телло аттыг парктун чогуун-да Ада-чуртун дайынчыга мөчөөн дайынчыларга турс-каалга динг чечектерин база гирляндарын салып, бот-боттарыга байыр чедиржи, эртен дайынчы дугайында сактышкынын чугаалаа-дарын таңчып алганар. Хо-ректөрүң дайынчы болгаш кижилер эрес-маадырлар чоруктарың бадыткамы бо-лур орден, медалдар чайы-наан хоочунаар, ардагын дайынчылар, аныктар турас-каалга нагаан гирляндарын болгаш чечектерин салган соода, хожум оркестри ой-нап турла, Ленин шөлүгө чедип келгенер.

Адаа алдарыг «Катюша-ның» аялгалары хоочунары уткамы.

— Эштер хоочунаар, гар-низонун дайынчылар, Кы-зылдың чуртакчылары бол-гаш аалчылар! Тивагага баштайг дааштаашкынында бээр ам дөртөн алды чыл болуп турар-дыр. Дөртен алды дугаар демделел тур-арымыс Тивагага хүн — бис-ке эң-не эргим байрала. Ындыг-даа болза бо Тивагага че-дип алганымыс хайы хире берге болганымыс билр бис. Күш-ажылы эрес-маадырлар чоруктарың бадыткамы бо-лур орден, медалдар чайы-наан хоочунаар, ардагын дайынчылар, аныктар турас-каалга нагаан гирляндарын болгаш чечектерин салган соода, хожум оркестри ой-нап турла, Ленин шөлүгө чедип келгенер.

— Улут назымдыг хоочунаар бистин эң-не ыдыктыг күзө-лөс — бистин кылып чо-раан ажил-ижиниң, тайбың амыралымыс бистин ажи-толуус ыдыктыг-биле ула-мычыл, сайыратын, Төрүн чуртувус кезээ мөңгөде тай-бың туруун, кижилер ас-кежиктиг болуун, социалист Төрүн чуртувусу карак огу-дег камгалаар, оолдарың, кыстарың! — деп, дайынчы болгаш күш-ажылдыг хо-очунарының республика чо-у-

талазы-биле туруштуу, совет шериглерин, мораль-полити-калык сыйы чоруун бадыткаан. Совет шеригер чугаа бозу-нуң чуртун хостаарында ангыда, Болгарияны, Венгрия-ны, Польшаны, Румынияны, Чехословакияны болгаш өске-даа чурттарын фашизмден хостаан.

Бо улут Тивагага Тыва-ның чоңу эзээн эвес Улут кириштирген. Фронтке тыва эки тураларын үдээ. Кы-зыл Шериге улут дузалымын көргүскен. Тыва чоңун тергип дээн оолдар, кыстары адаа амы-тынны харам чокка берген. Бистер оларга черге чедир мөгер бис. Совет Эвилелиниң Маадырлары Тү-лүш Кечал-оол, Хоомуку Чуртук-оол, Николай Мака-ренко, эки турары Галина Довалдор, Иван Корж, Тимо-фей Пичен-оол, Алексей Ак-оол, Виктор Бархатов, Ана-толий Загайнов, Александр Канунович болгаш оон-даа өскөкери бөгүн адаас арга чок — деп, В. Х. Кара-оол ми-тинин ажилды тура чуга-лаан.

— Улут назымдыг хоочунаар бистин эң-не ыдыктыг күзө-лөс — бистин кылып чо-раан ажил-ижиниң, тайбың амыралымыс бистин ажи-толуус ыдыктыг-биле ула-мычыл, сайыратын, Төрүн чуртувус кезээ мөңгөде тай-бың туруун, кижилер ас-кежиктиг болуун, социалист Төрүн чуртувусу карак огу-дег камгалаар, оолдарың, кыстарың! — деп, дайынчы болгаш күш-ажылдыг хо-очунарының республика чо-у-

ленин даргазы Т. Ч. Норбу чүс чугаалаш, кийгырган. — Дайынчы оттуг чылда-рында бистин маадырлыг со-даатарымын, тыва улуту-чылды чок ажилдап турган чоңун күш-ажылы бистин сакшы-сеткилдерге мөңгөзи-биле арткан. Кады-дошкун дөртен бир чылды сактып көрээлдер. Оон бээр удаас бежен чыл болур болгай. Ындыг берге салым-чолга та-варышкан өске чуртту төөгү болбес. Ону чүгө Советтер чурту, совет кижилер маа-дырлыг-биле шыдажып эр-кен. Ам бистерин тайбың амыралымын кол сорул-газы — чуртта болуп турар экономиктиг бергелээшкени алып эртер, Эвилелди бы-жылаар болуп турар. Бо нарын болгаш берге байдал-дарда Совет Армия анаа база-ла болуун улут үлүнү кирип турар. Чижегээр арга чок күженишкени-биле чедип алган Тивагага ыдыктыг чүүлдерин улам камгалаар бис — деп, Кызыл гарнизонунуң начальниги В. И. Козлов бодуун чугаазыга демделээн.

Ленин шөлүгө болган ми-тининин төңүзүндө гарни-зон шериглеринин парды эрткен. Адаа Кызылдың по-лачылары — анык армей-жилер база киришкен. Тивагага хүнүг турс-кааткан митингдер районга-га база эрткелээ.

Виктор КАРА-САЛ.
ЧУРУКТАРДА: Кызыл Ленин шөлүгө болган ми-тин үезинде.
Ондар ОХЕМЧИКТИН фо-толору.

Деткишшикин

ЧАНГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ

Шагаан-Арыг хоорайнык Совет Тываның 40 чылды ат-тыг кинотетрагга РСФСР-нин Президентининге канди-лат депшилерин болгаш деткиринин талазы-биле Улут-Хем районун хамаа-тыларын хуралы болуп эрткен.

Райкүүсмонун даргазы-ның оралакчы Д. С. Дан-зын-оолга сөс берген. РСФСР-нин Президентининге канди-лат депшилер чугула болгаш харымсалгыг улут хуралдыг киржикчилерине онзажып турарын чугаалаан. Бо албан-дужаалга эң-не төлөп-тиг, ажил-иш, ажилчы чоңу-ла эрге-ажым дээш чайгы-лыш чок туржур. Россияның чекетилишкени дээш мөңгө-биле ажилдаар политиктиг удуругу херек болурун чугулап айткан. Комму-нисттиг партиянын болгаш Со-вет күрүнениң өскү ажил-дакчы Николай Иванович Рыжков бо албан-дужаалга бүгү талазы-биле тааржырып ол чугаалаш, РСФСР-нин Президентинин кандида-тына депшикен. Ылангыч Тыва АССР-нин социал-эконо-миктиг хөгжүлээшкени бай-далын ол эки билер, ону тү-гөдөй дээш ботуг дузаны чедирип келген.

Ак-Туруг ортумак школа-зын директору Н. К. Берг, «Күш-ажылдыг хосту» сов-хозун парком секретары Е. А. Шалган, Шагаан-Арыг хоорай Советинин даргазы С. Ф. Киреев, «Найрал» сов-хозун парком секретары С. О. Доржу, Шагаан-Арыг хоорай хоорай даргазы М. К. Анай-оол, «УТКА» 25 мыңа совхозун ажилчы кооперациянын баштаар черинин даргазы Тыва АССР-нин улус депутаты Ч. К. Айыр-Санаа олар хуралга са-нал берген, Россия Федера-циязынын Президентинин кандидагы Н. И. Рыжковту депшиктенин чакыс эп-сеткилдиг чүүлүгүлүп ас-ткээш, бо бедик албан-дужаал-га ажилдап шыдаар, эң-не төлөткөн кижин дээрзин дем-делээн.

РСФСР-нин Компартиязы-нын Тыва республика коми-тетинин секретары, Тыва АССР-нин улус депутаты, Д. Л. Тимей хуралдын ажил-дыга киришкен болгаш чүс чугаалаан.

РСФСР-нин Президентинин кандидагы СЭП-нин болгаш Совет күрүнениң өскү ажилдакчы Н. И. Рыжковту депшиктенин чакыс эп-сеткилдиг чүүлүгүлүп ас-ткээш, бо бедик албан-дужаал-га ажилдап шыдаар, эң-не төлөткөн кижин дээрзин дем-делээн.

Президентинин кандидазы Н. И. Рыжковту деткир хол-ужуу чыр он чеди кижин составтыг деткимче болуун хуралдан тургускан.

(Бистин корр.).

БИР ҮН-БИЛЕ

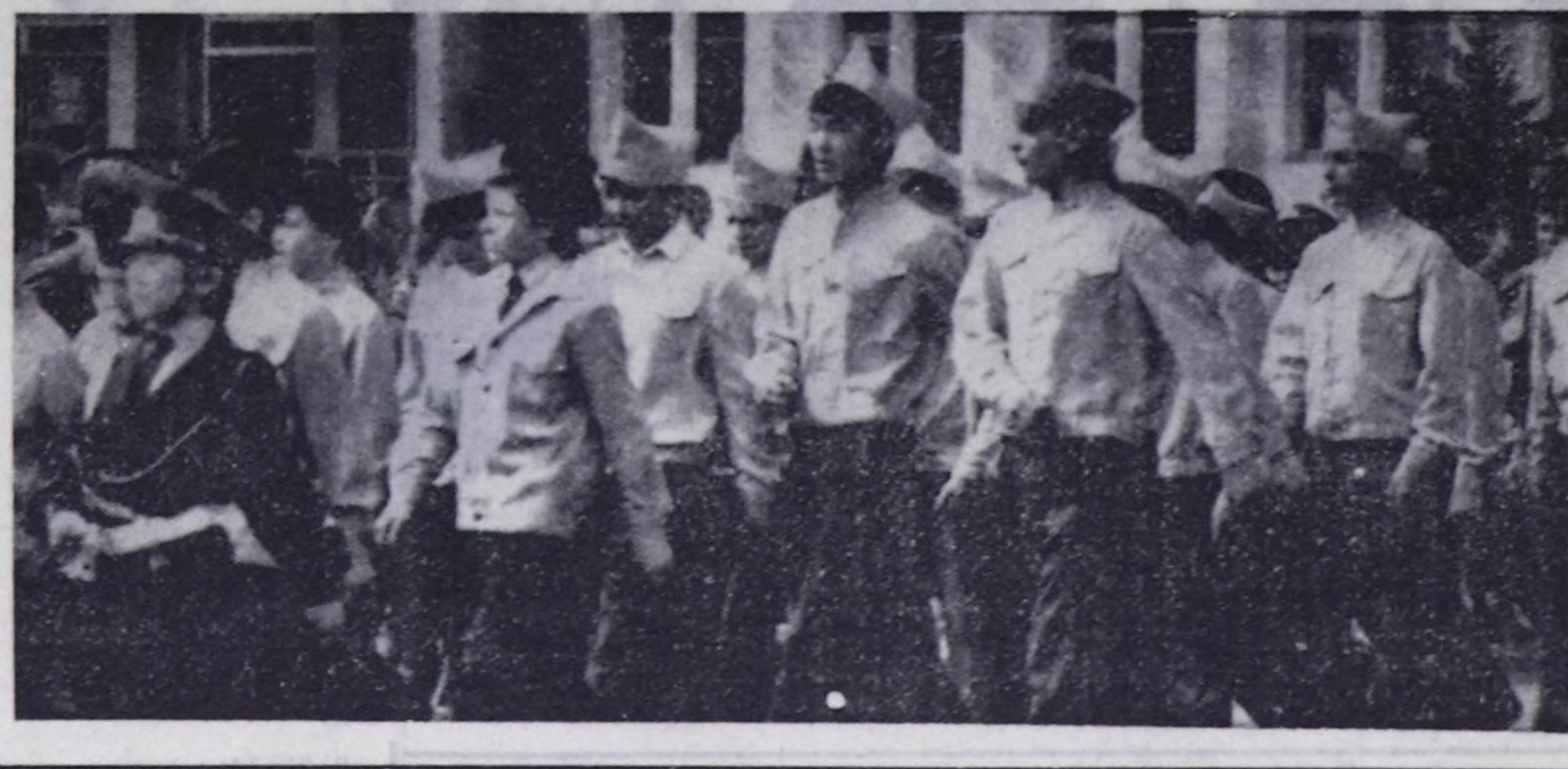
Тес-Хем районунуң төвү Са-магалдай сурун ажилчы чо-нуун хуралы май 8-ге болуп эрткен. Адаа 327 кижин кири-шкен, РСФСР-нин Президенти-нинге Николай Иванович Рыж-ковту кандидагурамын ас-ткенир дугайында айттыгымы чугаалажып көргөн.

Күш-ажылдыг хоочуну Ч. Д. Борбай-оол, райпо дар-газы Б. Б. М. Иргит, эмнеге ажилдакчы В. С. Дандар, СССР-нин улус депутаты А. С. Санчат болгаш өскөк-даа хуралга санал берген. Н. И. Рыжковту бодуун, кижилер дугайында сакшы чоңагырын, ак сеткилин, күрне херек-терин, маадыгы экономика ай-тырлары ханы билерин онзаал демделээн.

1991 чылдын июнь 12-ге болуп РСФСР-нин Президенти-нинге кандидагыларын хү-нүнас Николай Иванович Рыж-ков дээш бадылалыкынын биринче санал бергенер рай-онунуң бүгү соңгукчуларын кийгырган. Хуралга олуруш-кан бүгү хамаатылар ол са-нал дээш чүс хуу, бир үн-биле бадылаан. Н. И. Рыжков-тун кандидагурамын деткир деткимче болуун тургус-кан болгаш оон даргазын Д. Н. Чамбуртук сонгаан. Н. И. Рыжковтун кандида-гурамын деткэн соңгукчуларын 300 ажит ат салымшынары база чыгынган.

М. ТИРЧИН.

Ажилчы.

СУГГАТЧЫЛАР

Карл Маркс аттыг совхозтун гиротехни-ги Б.Х. Ондарга ужурашкан, соңуругаан ай-тырымыга мынчаар харымлаан:

— Совхозтун бир бригаданы Көк-Теректин суггарыг системанын буга дозун аштап, арылгап, чаалдап шыдааш, сугну бадыр-ган, Борта машина-техника күжү херек. Көк-Теректе 612 га черин суггарылганы эгелей бердианс. Эрткен чылын 392 гектар черге хой чылдыг суген тарааш, адаа кезилдени ийи-удуа чоруткаш, оон 1200 тонна мал чыгын

бетлективис. Бо чылын кукуруза, картофел, ногаа аймаа олуртур бис. Оон эвээш эвес дү-жүттү аларын планнаан бис. Бригада кежи-гүннери 1448 тонна сенжатык бетлекээрин ба-за хүлээнген — деп чугаалады.

Бригаданың суггатчылары Болат-оол Дам-дын, Билей Ондар, Григорий Ооржак ам сеткилдиг ажилдап турарлар.

Арагыч ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

СОҢГУКЧУЛАРЫН КИЧЭЭНГЕЙНИГЕ

РСФСР-нин Президенти-нинге кандидагыларын хү-нүнас Николай Иванович Рыж-ков дээш бадылалыкынын биринче санал бергенер рай-онунуң бүгү соңгукчуларын кийгырган. Хуралга олуруш-кан бүгү хамаатылар ол са-нал дээш чүс хуу, бир үн-биле бадылаан. Н. И. Рыжков-тун кандидагурамын деткир деткимче болуун тургус-кан болгаш оон даргазын Д. Н. Чамбуртук сонгаан. Н. И. Рыжковтун кандида-гурамын деткэн соңгукчуларын 300 ажит ат салымшынары база чыгынган.

СПОРТ-СПОРТ-СПОРТ

АЗАНЫН
БИЧЕЗИ КОНЧУГ

Совет улус болгаш оң Чепсектиг Күштери фашисттик Германияны тилээнинден бээр 46 чыл болган оюн демдегеп эрттирген. Бистин республиканын найысылалына ол байырдал бедик көдүрүшкүнүг эрткен. Спортчу шалдерге хол бөмбүү, стадионнарга бут бөмбүү болгаш тыва хүреш болган.

Бо чымын «Шын» солунунун шаңкалы дээш тыва хүреш ам 29 улаа болуп турар. Ол үчүн иштинде шүлгөн мөгелерни комментатор «Хүреш» стадионуна чарлаан.

Май 9 Кызылга кончук эки хүн болган. Хүреш көөр дээр кижилер стадионче шуужуп эгелзэн.

Бо чылдан эгелзеш, хүреш мөгө кижилер бүрүзү керээ чарар, камгала акшазын төлөр. Оң өртөз 6 рубль. Чүгө дөңсө хүреш биче бер-тик-мөгелерде таварышкан жыр берип болур. Бичедеги хүреш кижилер бүрүзү камгаладыг турар ужурады. Ол болза хүрештин бир чаа он-загай талазы-дыр. Моон соң-гаар ону мөгө кижилер бүрүзү билген турар ужурады.

болган. Көрүкчүлөр бичеде олурун чегинден тура ха-лып, кым дээр «аарышкын» бичеде булал алганнар. Шүл-тула таныштыр, боттарынын моон мурнуна «аарыш» чо-разан мөгелери таварышкан. Аас Монгуш биле Алексей Хомушкы таварышкан. Шол ортузунга Амир Монгуш биле Маадыр Монгуш хүрешкен. Владимир Монгуш биле Ар-тур Серээдар тудушкан.

Бичедеги телеоператор Расакалов кымче шыгап тирттырарын аайын тыппаан. Мурунче шыгап келдирге,

«Шын»

солунунун
шаңкалы
дээш хүреш

артында мөгелер тириг-чар-дыг кылдыр сейрижип алыр болган. Кымнарнын талтыг тирттырар алганын телеви-зордан көрүптер бис.

Чалаанга май 2-де болган хүрешке Аас Монгуш шүл-гөн. Оң жүзүрүн Алексей Хомушкы билдирген. Бо улаада ол ийн мөгө үшү салдыг таварышкын ол.

Алексей кулак дажы негээр болган. Он сес кардыг Аас акжындан хой-де сүт «сыз» туулушкан биле дөмөй болган. Алексейден чүгө көк сүт дер төгүлген. Аас канчамаан-даа. Анык кижини оонаан арыг октаан. Ам Алексей Ааска ийн улаштыр катарган. Ол кулак дажы та кажан негет-тир?

Ушкун салдыг Владимир Монгуш, Маадыр Монгуш, Алдын-оол Куулар, Радислав Намажай олар боттарынын оналганын шүлгөп. Ам беш мөгө артык.

Тыва хүрешке болза дөрт мөгө артар кылдыр хүрешти-рен болбай. Ам кыштар, кө-рүкчүлөрдүн дилзэн хандыр-кан соонда, мөгелер саар-дыкталып берген. Төлгө тыр-кып, ийн мөгөнү хүрештирер ужурга таварышкан. Физал-да дөмөй-ле дөрт кижилер хүрештирер. Ол талазы-биле кол салдыг Кызыл-оол Лайыл мөгелерин баш удуз сагып-тырган турган. Алдын-оол Куулар (Сүт-Хөл) биле Ра-дислав Намажай таварыш-

каан. Алдын-оол Куулар ойнаа оқтап алгаш, дөрт ши-лих мөгөнүн арзынга кирген. Кышарыл ол? Кы-зыл районун «Шамбалы» совхозтан келген кады төрзүн алышкылар Аас, Владимир Монгуштар, Сүт-Хөлден Ал-дын-оол Куулар, Чоюн-Хем-чиктен Маадыр Монгуш олар-дыр. Аас бүрүзү су-раар болза, ол дөрт мөгө шүтү Сүт-Хөл районун Баян-Тала чүртүгү.

Эрткен чымын Чоюн-Хемчи-кин «Болшевик» совхозка Арманай Чаманжын шаңка-лы дээш хүреш болуп турга, Маадыр Монгуш ийн алышкы-нын оқтап чүе. Ам бо улаа-да ийн алышкы Аас, Влади-мир Монгуштар ийн эжишкы Маадыр Монгуш, Алдын-оол Куулар биле хүрештир ужурга таварышкан. Бичеде таварыш-галар база турсулар чүвө-дир.

Дөрткү салдыг Алдын-оол биле Владимир, Аас биле Маадыр хүрешкен. Баштай Владимир Алдын-оолду оқтап чыдар арзында. Алдын-оол хол бажыга долгап чоруй, оорган биле көзүрүл чыла, калканай. Аас Маадырны кой-гаш, чер хандыраркан. Эрт-кен чымын кулак дажын не-геп алган.

Ам ийн мөгө артык. Кым шүлгүр деп болзар сен деп таныма олурган мөгө са-лыкчылар Артур Монгуштан айтырды: бо улаада Алдын-оол эки хүрештир тур. Ол боор деп, кижим мындыг. Менден удуз айтырды. «Ийн салдыг шыкар мөгелерин Аас ок-тады. Ол кижиниң тынжым чаа кирип олур. Аас бол-уаа дээр болбай. Аас шүл-гү.

дүр боор» деп кагдым.

Ийн мөгө хүрештир эгелзэн. Дөрткү салдыг Аасты Маа-дыр көдүрүп кээрде, биче сагыс дөт түтүгүн алгаш, турган болбай. Бо улаада Аас шоолуг күш үндүрбөз. Көрүкчүлөр: «Алдын-оол, Ал-дын-оол! Аас, Аас!» деп алгыжып үнгөн. Улааанда Аас бодунун оонаан окташ, шүлгүр үнгөн.

«Шын» солунун 29-ку че-мпии Аас Монгуш болган. Анык мөгөнүн дугайында чыгыс сестерин стадионга көрүкчүлөргө дыңаткан. Ал-дын-оол Куулар үжүрүл-көн. Ушкун болгаш дөрткү черлерин Владимир, Маадыр Монгуштар үлөшкен.

Стадионга сагылга-чүрүм эки болган. Шөлө манжар кижилер турбаан. Ийн-чангыс оолдар догандыр багалап каан кымыл пестерин үзө соккулуп турган. Көрүкчүлөр оларын чагырып, сургаан.

Шүлгөн мөгө Аас Мон-гушка «Шын» солунун ре-дактору В. Ф. Чаданба че-мпиинун кызыл багалап берген болган бирги черегин дилзөмү, база ачы шаңка-лы тынжым. Ужүрүл-көн болган шалдыг чөт алган мөгөдөр ийн, ушкун черегин дилзөмүрүн база ачы шаңкалындан алтылаан.

Келер чымын «Шын» солу-нун шаңкалынын 30 чыл ою болур. Алдаа мөгөдөр баш удуз эки белектерин келер боор деп күзүр-лү бис.

Монгуш ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
ЧУРУКТА: шүлгөн мөгө Аас Монгуш.
Олар ОХЕМЧИКТИН фо-тозу.

Телевидение

Понедельник

МАЙ 13
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
15.15 «Ур чагы» Уран-че-чен фильм. 16.35 Союурак-тарга. «Холу эгел, өңүк», 16.50 Л. Бетховен. Ля мажор симфония. 17.30 Уруларга дамыдыла (француз) дм

Вторник

МАЙ 14
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 «Эрте» 9.00 Чугула репортаж. 9.20 Т. Волская ойнаар (допра). 9.30 Уру-ларга дамыдыла (француз) дм кичээли. 10.30 «Мастер болгаш Маргарита» Фильм-ини. 12.00 ТМА. 12.15—14.00 «Мастер болгаш Маргарита» деп фильм-иниң улавызы.

15.00 Чугула репортаж. 15.15 «Олег болгаш Айна» Уран-чечен телефильм. 16.35 Союурактарга. «Авто» 16.50 К. Вебер. «Оберон» увертюра. 17.00 «Чемпионнар-биле ка-ды». 17.30 «Талантылар бол-

Среда

МАЙ 15
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 «Эрте» 9.00 «Ажыл-чыр чарылачы». 9.20 «Сос». 10.50 «Талантылар болгаш мөгейкичлер». 11.50 Муль-фильм. 12.00 ТМА. 12.15 «Амьктарың көлзөшкү-нери». Уран-чечен фильм. 13.35 «Өрелер хандырар үе келген» Барымаалыг филь-нин баштайгы көргүзү. 14.00 Холугу программа. 15.15 «Келер ужураг атыг кижилер». Уран-чечен теле-фильм. 1-ти, 2-ти сериялар. 17.30 Союурактарга. «Ба-жык компетия». 17.45 «Ро-жык компетия».

Четверг

МАЙ 16
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 «Эрте» 9.00 ИХМ ме-дальер. 9.15 «Халыктын арыг черелер» тур. Уран-чечен телефильмин баштайгы көр-гүзү. 1-ти серия. 10.10 И. Гроз ойнаар (скрипка). 11.00 Уруларга дамыдыла (англи дм кичээли). 12.00 ТМА. 12.15 «Холуа өтгөр». 12.40 «Силерге, хоочуннар». 13.30 — 14.20 Барымаалыг фильмин баштайгы көргүзү.

15.15 Уруларга фильм. 17.20 Фильм-балет. 18.30 ТМА. 18.45 «...Он алды халга чедир улуларга». 11.05 Илья Калер ойнаар (скрипка). 11.15 «Бо-дунга бодун дүзэл», 12.00 ТМА. 12.15—13.35 «Кызы-Уадаа Андреевич». Уран-чечен фильм.

15.15 «Холчок чалгарааныг»

Пятница

МАЙ 17
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 «Эрте» 9.00 Дресси-ровщик С. Богуслаев. 9.25 «Халыктын арыг черелер» тур. Уран-чечен телефиль-нин баштайгы көргүзү. 2-ти серия. 10.20 «...Он ал-ды халга чедир база оон-даа улуларга». 11.05 Илья Калер ойнаар (скрипка). 11.15 «Бо-дунга бодун дүзэл», 12.00 ТМА. 12.15—13.35 «Кызы-Уадаа Андреевич». Уран-чечен фильм.

15.15 «Холчок чалгарааныг»

Суббота

МАЙ 18
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
6.30 Эрте эрте. Барымаа-дыг телефильмин баштайгы көргүзү. 6.50 Мультифильм. 7.30 Ритмич гимнастика. 8.00 ТМА. 8.15 Эртеги хөг-жү программа. 8.45 Делегей улауларынын чогаалдыгыз. 9.15 Ажылгы-тыныгыр чо-рук болгаш кончаа сүрүш.

15.15 «Холчок чалгарааныг»

Кино

МАЙ 11-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Я свершу правосудие» (Индия, 2, 5, 10, 13, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 314, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 372, 374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 536, 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560, 562, 564, 566, 568, 570, 572, 574, 576, 578, 580, 582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696, 698, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 714, 716, 718, 720, 722, 724, 726, 728, 730, 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754, 756, 758, 760, 762, 764, 766, 768, 770, 772, 774, 776, 778, 780, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802, 804, 806, 808, 810, 812, 814, 816, 818, 820, 822, 824, 826, 828, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 842, 844, 846, 848, 850, 852, 854, 856, 858, 860, 862, 864, 866, 868, 870, 872, 874, 876, 878, 880, 882, 884, 886, 888, 890, 892, 894, 896, 898, 900, 902, 904, 906, 908, 910, 912, 914, 916, 918, 920, 922, 924, 926, 928, 930, 932, 934, 936, 938, 940, 942, 944, 946, 948, 950, 952, 954, 956, 958, 960, 962, 964, 966, 968, 970, 972, 974, 976, 978, 980, 982, 984, 986, 988, 990, 992, 994, 996, 998, 1000, 1002, 1004, 1006, 1008, 1010, 1012, 1014, 1016, 1018, 1020, 1022, 1024, 1026, 1028, 1030, 1032, 1034, 1036, 1038, 1040, 1042, 1044, 1046, 1048, 1050, 1052, 1054, 1056, 1058, 1060, 1062, 1064, 1066, 1068, 1070, 1072, 1074, 1076, 1078, 1080, 1082, 1084, 1086, 1088, 1090, 1092, 1094, 1096, 1098, 1100, 1102, 1104, 1106, 1108, 1110, 1112, 1114, 1116, 1118, 1120, 1122, 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1134, 1136, 1138, 1140, 1142, 1144, 1146, 1148, 1150, 1152, 1154, 1156, 1158, 1160, 1162, 1164, 1166, 1168, 1170, 1172, 1174, 1176, 1178, 1180, 1182, 1184, 1186, 1188, 1190, 1192, 1194, 1196, 1198, 1200, 1202, 1204, 1206, 1208, 1210, 1212, 1214, 1216, 1218, 1220, 1222, 1224, 1226, 1228, 1230, 1232, 1234, 1236, 1238, 1240, 1242, 1244, 1246, 1248, 1250, 1252, 1254, 1256, 1258, 1260, 1262, 1264, 1266, 1268, 1270, 1272, 1274, 1276, 1278, 1280, 1282, 1284, 1286, 1288, 1290, 1292, 1294, 1296, 1298, 1300, 1302, 1304, 1306, 1308, 1310, 1312, 1314, 1316, 1318, 1320, 1322, 1324, 1326, 1328, 1330, 1332, 1334, 1336, 1338, 1340, 1342, 1344, 1346, 1348, 1350, 1352, 1354, 1356, 1358, 1360, 1362, 1364, 1366, 1368, 1370, 1372, 1374, 1376, 1378, 1380, 1382, 1384, 1386, 1388, 1390, 1392, 1394, 1396, 1398, 1400, 1402, 1404, 1406, 1408, 1410, 1412, 1414, 1416, 1418, 1420, 1422, 1424, 1426, 1428, 1430, 1432, 1434, 1436, 1438, 1440, 1442, 1444, 1446, 1448, 1450, 1452, 1454, 1456, 1458, 1460, 1462, 1464, 1466, 1468, 1470, 1472, 1474, 1476, 1478, 1480, 1482, 1484, 1486, 1488, 1490, 1492, 1494, 1496, 1498, 1500, 1502, 1504, 1506, 1508, 1510, 1512, 1514, 1516, 1518, 1520, 1522, 1524, 1526, 1528, 1530, 1532, 1534, 1536, 1538, 1540, 1542, 1544, 1546, 1548, 1550, 1552, 1554, 1556, 1558, 1560, 1562, 1564, 1566, 1568, 1570, 1572, 1574, 1576, 1578, 1580, 1582, 1584, 1586, 1588, 1590, 1592, 1594, 1596, 1598, 1600, 1602, 1604, 1606, 1608, 1610, 1612, 1614, 1616, 1618, 1620, 1622, 1624, 1626, 1628, 1630, 1632, 1634, 1636, 1638, 1640, 1642, 1644, 1646, 1648, 1650, 1652, 1654, 1656, 1658, 1660, 1662, 1664, 1666, 1668, 1670, 1672, 1674, 1676, 1678, 1680, 1682, 1684, 1686, 1688, 1690, 1692, 1694, 1696, 1698, 1700, 1702, 1704, 1706, 1708, 1710, 1712, 1714, 1716, 1718, 1720, 1722, 1724, 1726, 1728, 1730, 1732, 1734, 1736, 1738, 1740, 1742, 1744, 1746, 1748, 1750, 1752, 1754, 1756, 1758, 1760, 1762, 1764, 1766, 1768, 1770, 1772, 1774, 1776, 1778, 1780, 1782, 1784, 1786, 1788, 1790, 1792, 1794, 1796, 1798, 1800, 1802, 1804, 1806, 1808, 1810, 1812, 1814, 1816, 1818, 1820, 1822, 1824, 1826, 1828, 1830, 1832, 1834, 1836, 1838, 1840, 1842, 1844, 1846, 1848, 1850, 1852, 1854, 1856, 1858, 1860, 1862, 1864, 1866, 1868, 1870, 1872, 1874, 1876, 1878, 1880, 1882, 1884, 1886, 1888, 1890, 1892, 1894, 1896, 1898, 1900, 1902, 1904, 1906, 1908, 1910, 1912, 1914, 1916, 1918, 1920, 1922, 1924, 1926, 1928, 1930, 1932, 1934, 1936, 1938, 1940, 1942, 1944, 1946, 1948, 1950, 1952, 1954, 1956, 1958, 1960, 1962, 1964, 1966, 1968, 1970, 1972, 1974, 1976, 1978, 1980, 1982, 1984, 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020, 2022, 2024, 2026, 2028, 2030, 2032, 2034, 2036, 2038, 2040, 2042, 2044, 2046, 2048, 2050, 2052, 2054, 2056, 2058, 2060, 2062, 2064, 2066, 2068, 2070, 2072, 2074, 2076, 2078, 2080, 2082, 2084, 2086, 2088, 2090, 2092, 2094, 2096, 2098, 2100, 2102, 2104, 2106, 2108, 2110, 2112, 2114, 2116, 2118, 2120, 2122, 2124, 2126, 2128, 2130, 2132, 2134, 2136, 2138, 2140, 2142, 2144, 2146, 2148, 2150, 2152, 2154, 2156, 2158, 2160, 2162, 2164, 2166, 2168, 2170, 2172, 2174, 2176, 2178, 2180, 2182, 2184, 2186, 2188, 2190, 2192, 2194, 2196, 2198, 2200, 2202, 2204, 2206, 2208, 2210, 2212, 2214, 2216, 2218, 2220, 2222, 2224, 2226, 2228, 2230, 2232, 2234, 2236, 2238, 2240, 2242, 2244, 2246, 2248, 2250, 2252, 2254, 2256, 2258, 2260, 2262, 2264, 2266, 2268, 2270, 2272, 2274, 2276, 2278, 2280, 2282, 2284, 2286, 2288, 2290, 2292, 2294, 2296, 2298, 2300, 2302, 2304, 2306, 2308, 2310, 2312, 2314, 2316, 2318, 2320, 2322, 2324, 2326, 2328, 2330, 2332, 2334, 2336, 2338, 2340, 2342, 2344, 2346, 2348, 2350, 2352, 2354, 2356, 2358, 2360, 2362, 2364, 2366, 2368, 2370, 2372, 2374, 2376, 2378, 2380, 2382, 2384, 2386, 2388, 2390, 2392, 2394, 2396, 2398, 2400, 2402, 2404, 2406, 2408, 2410, 2412, 2414, 2416, 2418, 2420, 2422, 2424, 2426, 2428, 2430, 2432, 2434, 2436, 2438, 2440, 2442, 2444, 2446, 2448, 2450, 2452, 2454, 2456, 2458, 2460, 2462, 2464, 2466, 2468, 2470, 2472, 2474, 2476, 2478, 2480, 2482, 2484, 2486, 2488, 2490, 2492, 2494, 2496, 2498, 2500, 2502, 2504, 2506, 2508, 2510, 25

